

Robertas Povilaitis
Jurgita Smiltė Jasiulionė

Mokykla gali iveikti patyčias

Rekomendacijos mokytojams

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJA

Specialiosios
pedagogikos
ir psichologijos
centras

Robertas Povilaitis
Jurgita Smiltė Jasiulionė

Mokykla gali iverkti patyčias

Rekomendacijos mokytojams

Vilnius 2008

UDK 159.927
Po-248

Turinys

<i>Kas yra patyčios</i>	7
Kur vyksta patyčios?	8
Vaikų vaidmenys patyčių situacijose	9
Patyčių paplitimas	11
Visuomenės nuostatos dėl patyčių	15
Patyčių pasekmės	19
Pasekmės aukai	20
Pasekmės skriaudėjams	21
Pasekmės psichologiniam mokyklos klimatui	21
Ar patyčios yra konfliktų forma?	21
Kuo skiriasi konfliktai ir patyčios?	22
 <i>Patyčių prevencija mokykloje</i>	 23
Požiūrio į patyčias keitimas	23
Patyčių prevencijos programos principai	24
Visos mokyklos lygis	25
Mokyklos strategijos parengimas	25
Patyčių prevencijos programos koordinavimo grupės suformavimas	25
Patyčių masto mokykloje įvertinimas	26
Mokyklos konferencija	26
Vietų, kuriose patyčios vyksta dažniausiai, stebėjimas	26
Galimybių informuoti suaugusiuosius apie vykstančias patyčias sukūrimas	26
Veiksmingas reagavimas į patyčias	27
Mokinių įtraukimas padedant skriaudžiamiesiems vaikams	27
Klasės lygis	27
Klasės taisyklių sukūrimas	27
Klasės valandėlės	28
Pageidaujamo, draugiško mokinių elgesio pastebėjimas ir skatinimas	28
Mokytojo elgesio pavyzdys	28
Mokinių skatinimas bendradarbiauti	28

Patyčių situacijų aptarimas, laikantis nekaltinančio požiūrio	28
Individualus lygis	31
Pagalba skriaudžiamam vaikui	31
Pagalba skriaudėjui	31
Individualūs pokalbiai su vaikų tėvais	33
Mokinių įtraukimas į bendraamžių palaikymo programas	33
Tėvų vaidmuo patyčių prevencijoje	36
<i>Praktinės rekomendacijos mokytojams ir kitiems mokyklos darbuotojams</i>	<i>39</i>
Tyrinėkite patyčias.....	39
Turėkite bendrą supratimą, kas yra patyčios	41
Reaguokite į patyčias.....	41
Priemonės, mažinančios tikimybę tapti patyčių taikiniai	42
Stebėtojų įtraukimas į patyčių situacijų sprendimą	43
Literatūra	45

Kas yra patyčios

Lietuvių kalboje nėra tikslaus termino, apibūdinančio patyčių reiškinių, kuris atspindėtų visą elgesio įvairovę, būdingą patyčioms. Galime rasti įvairių žodžių šiam reiškiniui įvardinti: priekabiavimas, priekabės, užgauliojimas, ujimas, kabinėjimasis, skriaudimas, žeminimas, erzinimas. Dažniausiai vartojami terminai – patyčios ir priekabiavimas.

Nors dažniau kalbame apie šio reiškinių ypatumus tarp vaikų ir paauglių, jis būdingas ne tik vaikams ir paaugliams – patyčios vyksta ir šeimoje, ir tarp suaugusiųjų darbe.

Kartais patyčios yra painiojamos su humoru – sakoma, kad vaikai taip tik juokauja. Tačiau esminis skirtumas nuo pajuokavimo yra tas, kad patyčių tikslas – įskaudinti, pažeminti kitą.

Svarbiausios patyčių ypatybės:

- patyčios yra tyčiniai veiksmai;
- šis elgesys yra pasikartojantis;
- patyčių situacijoje yra psichologinė ar fizinė jėgos persvara.

Vaikai gali pačiais įvairiausiai būdais vieni iš kitų tyčiotis, kabinėtis, skaudinti vienas kitą. Galima skirti tokias priekabių rūšis:

- žodinės patyčios – kai vaikas yra skaudinamas, užgauliojamas žodžiu ir užrašais. Tai gali būti prasivardžiavimas, gąsdinimas, pašaipios replikos apie žmogaus kūną, religiją, tautybę, negalią, išvaizdą, „juokeliai“, užrašai apie vaiką, vaiką skaudinančių žinučių siuntinėjimas mobiliaisiais telefonais, elektroniniu paštu;
- fizinės – tai užgauliojimas veiksmais: pargriovimas, įspyrimas ar spardymas, kumščiajimas, stumdymas, rankos užlaužimas, spjaudymas, daiktų gadinimas ir atiminėjimas, drabužių gadinimas, plaukų pešiojimas. Taip pat tai puikiai žinomas elgesys, kuris dažnai vadinamas žargonu, pavyzdžiui: „podnožkė“, „pijavkė“, „grūšia“, „dilgėlė“;

- netiesioginės ar socialinės patyčios: vaiko atstūmimas nuo grupės, apkalbinėjimas, ignoravimas, šmeižimas, kaltinimas tuo, ko vaikas nepadarė, nebendravimas su vaiku, spaudimo darymas, neapykantos prieš vaiką kurstymas.

Kur vyksta patyčios?

Patyčios gali vykti pačiose įvairiausiose vietose: ir mokyklose, ir kiemuose, ir namuose, ir visur kitur, kur vaikai susitinka ir bendrauja. Kiekybiškai daugiau patyčių vyksta mokyklose – tai yra aplinka, kurioje ilgą laiką būna daug vaikų. Pamėginkime įsivaizduoti: kur didesnė tikimybė, kad mums užmins ant kojos – ar sausakimšame autobuse, ar erdvioje aikštėje? Kitoje aplinkoje – kieme, žaidimų aikštelėje – vaikai turi daugiau erdvės, joje būna tiek, kiek nori, gali pasirinkti, su kuo bendrauti.

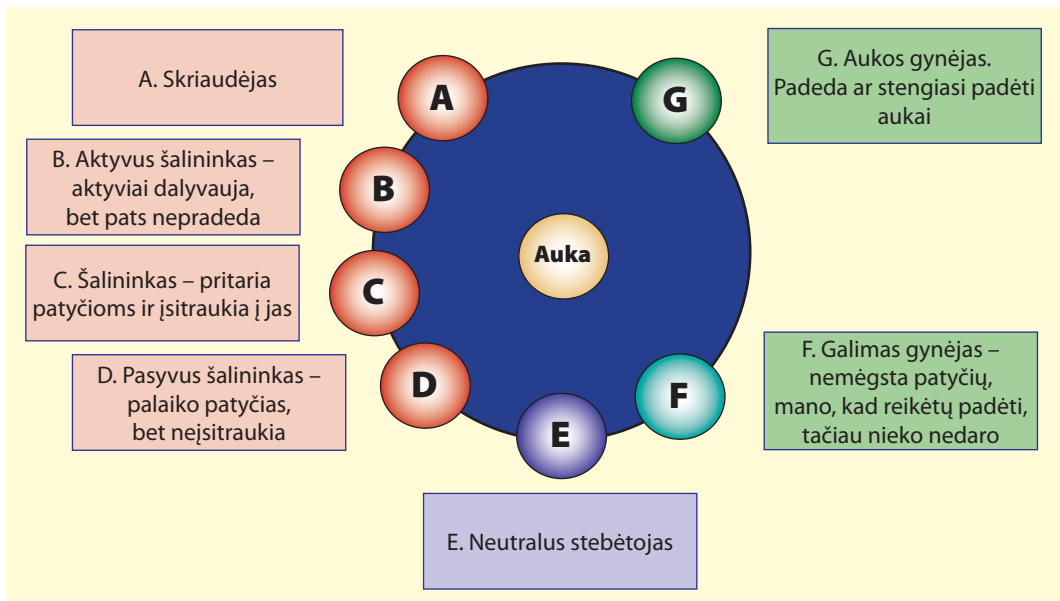

Patyčių situacijoje labai svarbų vaidmenį atlieka stebėtojai – kiti vaikai, kurie mato, kaip vaikas yra žeminamas. Pavyzdžiui, pravardė, pasakyta girdint visai klasei, yra daug skaudesnė nei pasakyta „akis į akį“. Mokykla yra labai palanki vieta turėti tokią stebėtojų auditoriją.

Mokyklose patyčios vyksta įvairiose vietose. Pastebėta, kad dažniau tyčiojamasi tokiu metu ir tokioje vietoje, kur yra mažiausiai suaugusiųjų priežiūros. Pavyzdžiui, daug patyčių vyksta pertraukų metu – tyčiojamasi klasėse, mokyklos kieme ar koridoriuose. Taip pat patyčių pasitaiko ir kitose vietose: bibliotekose, sporto salėse, persirengimo kambariuose, tualetuose, drabužinėse, mokyklos kieme. Vietas, kuriose patyčios vyksta dažniausiai, galima nustatyti tyrimu.

Vaikų vaidmenys patyčių situacijose

Patyčių situacijoje vaikų vaidmenys yra skirtingi. Pirmasis mokinių vaidmenų schemą sudarė norvegų tyrinėtojas Dan Olweus. Čia pateikiame Cris Goldy kiek pakeistą vaikų vaidmenų schemą:

Šie vaidmenys nėra nuolatiniai – jie gali keistis. Vaikas, vienoje situacijoje buvęs skriaudėjas, kitoje gali tapti šalininku, o kartais ir auka. Ir auka gali tapti skriaudėju ar atlikti kitą vaidmenį. Kartais į priekabiautojų vaidmenį gali įsitraukti tie mokiniai, kuriems patyčios nepatinka, tačiau jie patys bijo tapti patyčių aukomis ir tikisi, kad tyčiodamiesi iš kitų išvengs priekabių. Kiti vaikai mano, kad išvengs patyčių nesikišdami ir stengdamiesi nematyti, kaip tyčiojamasi iš kitų.

Aktyvus nedalyvavimas patyčių situacijose ir stengimasis likti nuošalyje taip pat yra tam tikras dalyvavimas. Neutralumas gali padėti išvengti patyčių pačiam neutraliam vaikui, tačiau bendra mokyklos atmosfera ir saugumas nuo to nukenčia. Jeigu yra daug vaikų, kurie stengiasi likti neutralūs, patyčioms sąlygos yra palankios. Patyčių gali mažėti tik jei yra galinčių, norinčių ir drįstančių jas sustabdyti.

Kaip matome, patyčių situacijoje yra daugiau nei du dalyviai: ne tik skriaudėjas ir auka, bet ir stebėtojai, žiūrovų auditorija. Stebėtojai padaro patyčių situaciją skaudesnę aukai,

nes pažeminimą mato ir kiti vaikai. Skriaudėjui taip pat svarbi ši „žiūrovų auditorija“, nes būtent jos akivaizdoje jis demonstruoja savo jėgą bei įtvirtina išskirtinį savo statusą. Vadinti kitą vaiką „žąsinu“ esant tik skriaudėjui ir aukai gali būti ne taip įdomu skriaudėjui ir ne taip skaudu skriaudžiamam vaikui, palyginti su tokiu pačiu elgesiu klasėje, kai vaikas pažeminamas visų akivaizdoje. Kai kurioms patyčių formoms viešumas nereikalingas – pavyzdžiui, reketavimo situacijoje vengiama žiūrovų ir siekiama kuo didesnio slaptumo.

Kadangi šie vaidmenys nėra statiški, suaugusieji gali padėti vaikams pakeisti savo vaidmenis. Jeigu suaugusiųjų pastangomis priekabiautojas bent kartais susilaikytų ir taptų tik šalininku, o šalininkas – neutraliu stebėtoju, patyčių jau būtų šiek tiek mažiau. Taip pat jeigu skatintume neutralius stebėtojus tapti galimais gynėjais, o tuos, kurie neišdrįsta apginti aukos, tapti drąsesniais ir užstoti auką – galėtume tikėtis retesnių patyčių.

Dideliu laimėjimu galėtume laikyti tokį vaidmenų perstruktūrinimą, kai daugėja vaikų, nepritariančių patyčioms ir palaikančių skriaudžiamą vaiką, bei mažėja patyčias palaikančių vaikų.

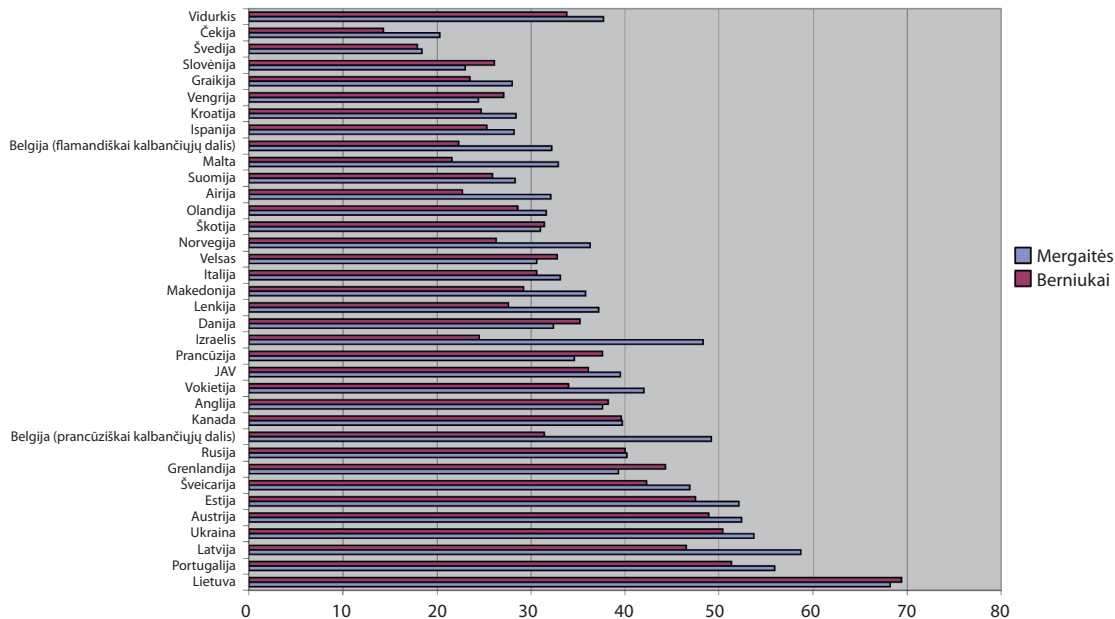
Kai kurie autoriai aprašo, kaip skriaudėją galima paversti aukos gynėju. Pavyzdžiui, mokyklos psichologas pasikviečia 13-metį Rimą, kuris kabinėjasi prie savo bendraklasio Edvino, ir sako jam: „Žinau, kad tavo klasėje vaikai skriaudžia Edviną. Kadangi tu esi klasės lyderis ir tavęs kiti vaikai klauso, norėčiau paprašyti tavo pagalbos. Gal galėtumei užstoti Edviną, kai kiti vaikai jį pradeda skriausti? Tavęs jie tikrai paklausys...“ Tokiu pokalbiu psichologas parodo Rimui, kad yra informuotas apie klasėje vykstančias patyčias, ir netiesiogiai duoda suprasti, kad žino apie paties vaiko dalyvavimą jose. Tokiu pokalbiu pabrėžiama teigiama vaiko savybė – jo lyderiavimas klasėje ir pasiūloma šią savybę panaudoti konstruktyviai bei pakeisti savo elgesį.

Patyčių paplitimas

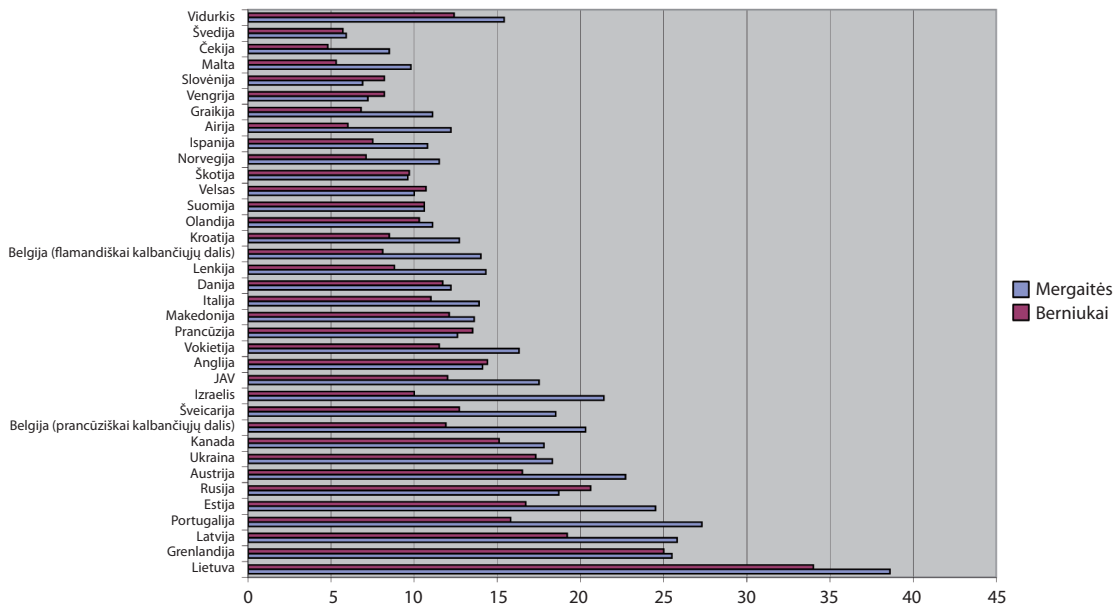
Kaip dažnos patyčios? Kaip dažnai vaikai patiria patyčias ir kaip dažnai tyčiojasi iš kitų? Pažiūrėkime tyrimų duomenis.

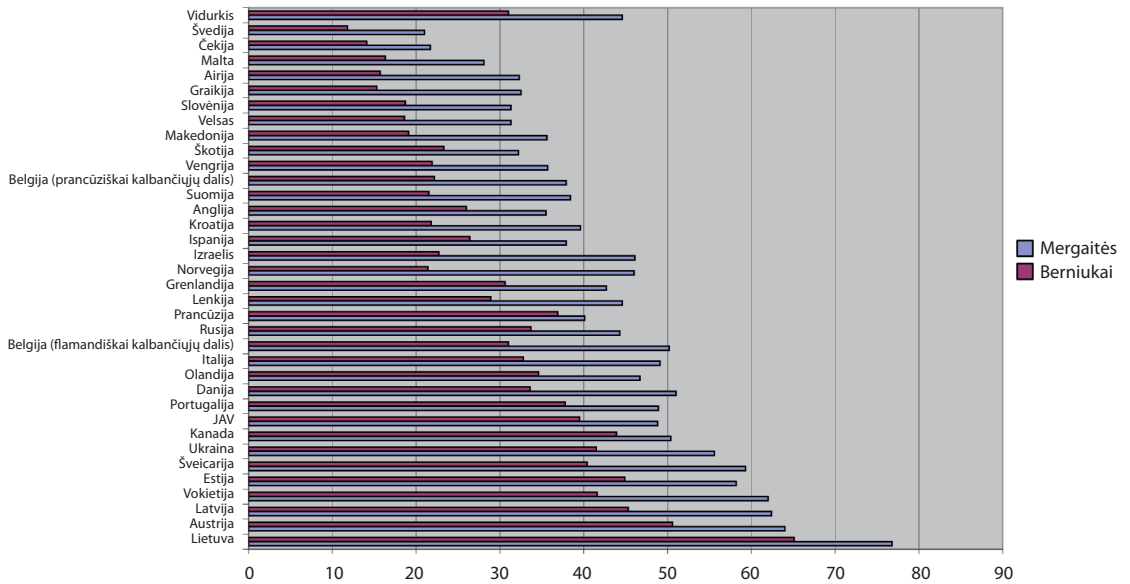
1 pav. 13 metų vaikai, patyrę patyčias bent kartą per pastaruosius 2 mėnesius (procentais)

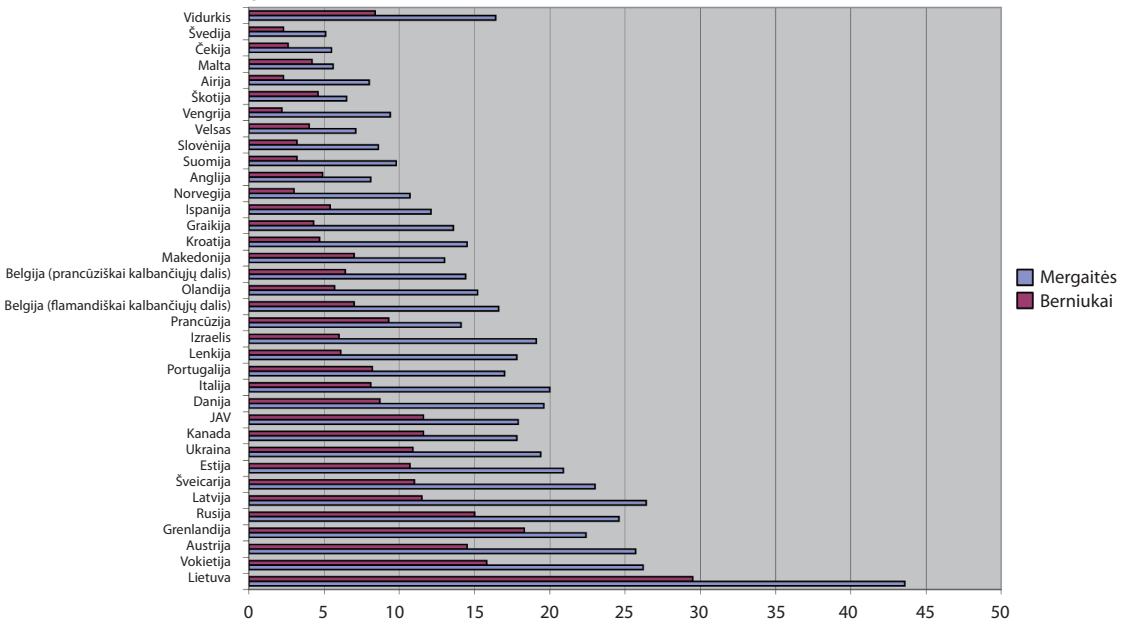
2 pav. 13 metų vaikai, per pastaruosius 2 mėnesius patyrę patyčias 2–3 kartus ir dažniau (procentais)

3 pav. 13 metų vaikai, bent kartą tyčiojęsi iš kitų per pastaruosius 2 mėnesius (procentais)

4 pav. 13 metų vaikai, per pastaruosius 2 mėnesius tyčiojęsi iš kitų 2–3 kartus ir dažniau (procentais)

2002 m. Pasaulinės sveikatos organizacijos atlikto tarptautinio tyrimo duomenimis, patyčių paplitimas tirtose 35-iose šalyse labai skiriasi. Pavyzdžiui, trylikamečių vaikų, teigiančių, kad patiria patyčias bent kartą per du mėnesius, skaičius svyruoja nuo 14,3 proc. Čekijoje (mergaitės) iki 69,4 proc. Lietuvoje (mergaitės) (1 pav.). Dažnesnės patyčios (2–3 kartai per du mėnesius) svyruoja nuo 5,7 proc. Švedijoje (mergaitės) iki 38,6 proc. Lietuvoje (berniukai) (2 pav.).

Vaikų, kurie tyčiojasi iš kitų (bent vieną kartą per du mėnesius), skaičius svyruoja nuo 11,8 proc. Švedijoje (mergaitės) iki 76,8 proc. Lietuvoje (berniukai) (3 pav.). Dažniau besityčiojančių (2–3 kartai per du mėnesius) vaikų skaičius svyruoja nuo 2,3 proc. Švedijoje (mergaitės) iki 43,6 proc. Lietuvoje (berniukai) (4 pav.).

Kaip matome, skirtumai tarp šių šalių yra dideli, ir Lietuvoje yra daugiausiai vaikų, tiek patiriančių patyčias, tiek besityčiojančių iš kitų.

Kartais abejojama šio tyrimo rezultatais ir nenorima tikėti, kad Lietuvoje patyčios taip paplitusios, tačiau panašus patyčių dažnumas nustatytas Lietuvoje atliktais D. Valickaitės, J. Valiukevičiūtės tyrimais.

Patyčios vyksta tiek tarp berniukų, tiek tarp mergaičių. Kai kuriais tyrimais nustatoma, kad berniukai dažniau tyčiojasi iš bendraamžių ir patiria patyčias nei mergaitės. Kiti tyrinėtojai nenustato didesnių skirtumų tarp berniukų ir mergaičių. Dažniausiai pastebimas skirtumas yra tas, kad berniukams dažniau yra būdingos fizinių, tiesioginių patyčių formos: stumdyimas, mušimas ir pan., o mergaitės dažniau linkusios į netiesiogines ir verbalines patyčias – apkalbinėjimą, ignoravimą – ir dažniau nuo jų kenčia.

Besityčiojantys iš kitų ir patiriantys patyčias vaikai nėra visiškai atskiros grupės – jos iš dalies sutampa: didelė dalis vaikų tiek patiria patyčias, tiek patys tyčiojasi iš kitų.

Visuomenės nuostatos dėl patyčių

Kodėl patyčių mūsų visuomenėje tiek daug? Kodėl daug patyčių ir pažeminimo galima pastebėti ne tik vaikų, bet ir suaugusiųjų elgesyje? Ką žmonės galvoja apie patyčių pasekmes? Kai kurias nuostatas, kurios prieštarauja mokslininkų tyrimų rezultatams, vadiname mitais. Pamėginkime aptarti keletą tokių mitų ir pasiaiškinti, kodėl toks požiūris yra klaidingas.

Mitas: Vaikai yra vaikai! Juk jie tik juokais užkabinėja vieni kitus.

Tikrovė: Kartai patyčios yra painiojamos su humoru, pajuokavimu, tačiau tai skirtingi dalykai. Patyčias nuo humoro skiria tai, kad tas, iš kurio tyčiojasi, jaučiasi blogai, ir juokinga gali būti tik tiems, kurie tyčiojasi ar stebi patyčias.

Mitas: Laikui bėgant vaikai išaugs ir tyčiojimasis liausis. Tyčiojimasis yra natūralus reiškinys vaikams bręstant. Todėl neverta kreipti į jį per daug dėmesio.

Tikrovė: Tyčiojasi tiek vaikai, tiek suaugusieji, patyčios vyksta mokykloje, darbe, šeimoje. Netiesa, kad tyčiojimasis baigiasi pabaigus mokyklą. Patyčios gali keisti savo formą ir suaugęs asmuo gali tyčiotis kitaip, subtiliau. Kai kurie tyrinėtojai pastebi, kad tie, kurie yra

aktyvūs skriaudėjai mokykliniame amžiuje, vėliau dažniau įsitraukia į nusikalstamą veiklą. Labai mažai tikėtina, kad patyčios liausis savaime – patyčių galima sumažinti tik įgyvendinant veiksmingas patyčių prevencijos programas.

Mitas: Patyčių aukos privalo pačios apsiginti.

Tikrovė: Neretai yra manoma, kad vaikas pats vienas turi susitvarkyti su patyčių problema. Yra vaikų, kurie iš tiesų „puikiai“ tvarkosi su bendraamžių patyčiomis, spręsdami jas fizine agresija, mušdamiesi ir kitaip kovodami su skriaudėjais. Tačiau tai neišsprendžia problemos, nors neretai tėvai skatina vaikus taip gintis, patardami „duoti atgal“, kai kas nors kabinėjasi. Patyčioms yra būdingas nelygiavertis jėgų santykis – patyčių situacijose neretai būna keletas skriaudėjų, besityčiojantys vaikai yra vyresni ir stipresni, apsiginti būna sunkiai įmanoma. Vaikams be išorinės pagalbos ir neagresyviais būdais gali būti sudėtinga sustabdyti patyčias. Tad mokytojų, tėvų vaidmuo yra ypač svarbus. Sprendžiant patyčių problemą būtina įsikišti suaugusiesiems – ir nereikia manyti, kad jų įsikišimas gali pakenkti. Netinkamas įsikišimas gali pabloginti situaciją, tačiau jeigu suaugusysis, susėdęs kartu su vaiku, bandytų rasti ir aptarti įvairias alternatyvas, palaikytų vaiką, tai tikrai būtų pagalba vaikui.

Mitas: Patyčios liečia tik nedidelį mokinių skaičių.

Tikrovė: Šis teiginys gali būti teisingas Švedijoje, bet yra visiškai neteisingas Lietuvoje. Iš tiesų tyčiojimasis paliečia visus vaikus: vieni tyčiojasi iš kitų, kiti – patiria patyčias, treči – stebi tai, kas vyksta. Iš Pasaulinės sveikatos organizacijos HBSC tyrimo matyti, kad didelė dalis vaikų Lietuvoje patiria patyčias, taip pat didelė dalis vaikų tyčiojasi iš kitų, kiti vaikai – stebi situaciją iš šono. Kitaip tariant, visi vaikai dalyvauja patyčių situacijose: tik vieni aktyviai įsitraukia į patyčias, kiti stengiasi laikytis nuošaliai, o kai kurie – mėgina apginti skriaudžiamą vaiką.

Mitas: Mokyklose visada buvo ir bus tyčiojamosi. Patyčių masto neįmanoma sumažinti.

Tikrovė: Tyčiojimasis nėra naujas elgesys. Iš tarptautinių tyrimų galime matyti, kad jų masas įvairiose šalyse labai skirtingas. Tai teikia vilties, kad ir Lietuvoje galima pasiekti, kad patyčių ir žeminimo būtų daug mažiau. Be jokios abejonės, tai įmanoma pasiekti tikrai didelėmis pastangomis.

Mitas: Kiekvienas vaikas privalo išmokti kovoti už save, todėl tam tikra dozė patyčių nekenkia, o tik padeda sutvirtėti, užsigrūdinti.

Tikrovė: Tikrai svarbu, kad vaikas mokėtų save apginti. Bet ar patyčios gali to išmokyti? Panašu, kad tai, ko vaikai tikrai išmoksta iš patyčių – tai bendraujant vartoti agresiją. Agresyvų elgesį pastiprina ir suaugusiųjų pamokymai: „Duok atgal!“, „Pirmas nepradėk, bet jei lįs prie tavęs – tai duok taip, kad kitą kartą nelįstų“, ir pan. Tokiu būdu vaikai iš tiesų ginasi – pagrindiniu gynybos būdu tampa agresyvus elgesys. Tačiau reikia mokyti vaikus reaguoti į patyčias neagresyviais būdais. Yra sukurta daug socialinių įgūdžių ugdymo programų, pagal kurias vaikai mokomi tvarkytis su savo emocijomis, bendrauti su kitais vaikais, spręsti kylančius konfliktus.

Patyčios nėra ta patirtis, kuri padeda vaikui sutvirtėti ir užsigrūdinti. Galima sakyti priešingai – tyrimai atskleidžia, kad patyčios gali turėti daug įvairių trumpalaikių ir ilgalaikių pasekmių vaiko elgesiui, emocinei būsenai, bendravimui.

Jei visuomenėje šis mitas paplitęs ir yra manoma, kad vaikams sveika patirti patyčias, tai menkai tikėtina, kad bus imamasi kokių nors veiksmų patyčioms sustabdyti. Šis mitas turi labai gilią šaknis mūsų visuomenėje. Sovietinė armija buvo vadinama „gyvenimo“, „vyriškumo“ mokykla. Joje patyčios buvo kasdienybė, o žiaurūs kankinimai, išbandymai, jaunėnių žeminimas jaunesniesiems buvo tapę tradicija. Ši patyčių kultūra turėjo ir specialų pavadinimą – „diedovščina“. Buvo manoma, kad jaunuoliams sveika įgyti tokios patirties, dėl kurios jie tampa tvirtesni ir atsparesni kitoms gyvenimo negandoms.

Mitas: Skūstis, kad iš tavęs tyčiojasi, yra kvaila ir vaikiška.

Tikrovė: Tai gana dažna tiek vaikų, tiek suaugusiųjų nuostata. Dažnai pasakojimas kitiems, kad tave skriaudžia, laikomas silpnumo požymiu, rodančiu, jog nemoki pats spręsti sunkumų. Papasakoti apie matytas muštynes, patyčias dažnai irgi laikoma nepriimtiniu elgesiu ir vadinama „skundimu“. Neretai skundimasis ar skundimas yra suvokiami kaip netinkamas, netgi smerktinas elgesys. Jei vaikai, pasipasakoję apie tai, kad juos kas nors nuskriaudė, vėliau dėl to nukenčia, jie iš to pasimoko, kad geriau yra tylėti. Apie savo sunkumus vaikai vengia pasakoti ir dėl to, kad baiminasi, jog patyčios gali sustiprėti, bijo ūmių tėvų ar mokytojų reakcijų, kurios gali pabloginti situaciją. Jie gali manyti, kad situacija ne pagerės, o tik pablogės.

Mažesni vaikai yra labiau linkę pasakoti apie tai, kad juos kas nors skriaudžia, tačiau ilgainiui išmoksta to vengti. Pradinių klasių mokiniai dažnai ateina pas auklėtojus pa-

pasakoti, kad juos kas nors „pastūmė“, „atėmė pieštuką“, „pavadino kurmiu“ ar kitaip nuskriaudė. Labai svarbu reaguoti į visus tokius vaiko kreipimusis. Kartais tokie dalykai gali atrodyti mums kaip smulkmenos, tačiau svarbu suprasti, kad tai, kas smulkmena mums, gali būti labai rimtas įvykis vaikams. Jei vadintume tokį elgesį smulkmenomis ar kitaip rodytume, kad dėl tokių „menkų“ dalykų nereikia kreiptis, tai mokytume vaikus, kad reikia patiems spręsti tokias situacijas. Todėl nevertėtų stebėtis, kad paauglys neįvardina savo skriaudėjų ar nebendradarbiauja su suaugusiais, mėginančiais išsiaiškinti tarp paauglių įvykusias muštynes, nes jis jau yra išmokęs, kad tokiose situacijose reikia tylėti. Neretai suaugusieji ir patys vaikui pasako: „Nesiskųsk!“, „Tvarkykis pats“, „Kiek gali skųstis?“

Ši nuostata neleidžia vaikams pasakyti apie patiriamas patyčias, o suaugusiesiems – sužinoti, kas vyksta tarp vaikų. Siekiant sumažinti patyčių mastą būtina šią nuostatą keisti. Galbūt vertėtų atsisakyti ir paties neigiamą prasmę turinčio „skundimo“ termino. Reikėtų pradėti diegti naują nuostatą: kreiptis pagalbos, papasakoti, kad tave skriaudžia, yra labai gerai – tokiu elgesiu vaikas rūpinasi savimi, savo saugumu.

Taip pat svarbu diegti nuostatą, kad papasakodami suaugusiesiems apie matytas patyčias vaikai elgiasi teisingai, nes toks elgesys rodo rūpinimąsi savo bendraamžiais, saugumu savo klasėje ir mokykloje. Šią nuostatą pradėti keisti reikėtų nuo suaugusiųjų – tikėtina, kad tada ir vaikai pradės manyti kitaip. Keičiant šią nuostatą galima sukurti atmosferą, kai vaikai gali drąsiai kreiptis pagalbos, nebijo informuoti suaugusiųjų apie vykstantį smurtą. Tai labai svarbi sąlyga patyčių mastui mažinti.

Mitas: Patyčių aukoms reikia padėti, o skriaudėjus reikia griežtai bausti.

Tikrovė: Ši nuostata yra labai dažna ne tik patyčių, bet ir kitokio netinkamo vaikų elgesio atvejais. Tradiciškai yra manoma, kad smurtinį elgesį galima įveikti tinkamai baudžiant skriaudėjus. Ši itin paplitusi nuostata yra labai klaidinga. Galima sakyti, kad pagalbos skriaudėjui reikia net daugiau ir reikėtų jį mokyti neagresyvaus elgesio. Būtų naivu tikėtis, kad išbarus ar nubaudus besityčiojantį vaiką jis pradės su bendraamžiais bendrauti draugiškai.

James Gilligan teigia, kad „žmonija pastaruosius 4 tūkstantmečius bando sustabdyti smurtą ar bent jau sumažinti jo mastą ir intensyvumą vadindama jį „blogiu“ ir „nusikal-

timu“, drausdama dalyvauti jame ir vartoti jį arba taikydama šio draudimo pažeidėjams dar didesnę smurtą, mūsų vadinamą „bausme“ ar „teisingumu“. Šį požiūrį autorius vadina tradiciniu teisės ir moralės požiūriu, kuris, jo nuomone, ne tiek sumažino smurto, kiek lėmė tokį smurto ir agresijos paplitimą, jog XX a. tapo kruviniausiu amžiumi žmonijos istorijoje.

Mitas: Fizinis smurtas yra skaudesnis nei žodinės patyčios. Žodis – ne kumštis, juo mėlynių nepaliksi ir žmogaus neužmuši.

Tikrovė: Dažnai fizinis veiksmas yra suvokiamas kaip svarbesnis – toks, į kurį jau reikėtų reaguoti. Labai tikėtina, kad mokytojas klasėje reaguos veikiau į smūgį kumščiu nei į garsiai ištartą pravardę ar į kitokį žodinį vaiko pažeminimą. Suaugusieji dažnai yra linkę nuvertinti verbalinio įžeidinėjimo poveikį: „Nekreipk dėmesio, juk tai tik žodžiai“. Tačiau labai sunku įvertinti, kas skaudžiau – smūgis kumščiu ar dažnai girdimos patyčios. Neretai žodinės patyčios įsimenamos ilgam ir suaugę žmonės puikiai atsimena mokykloje turėtas pravardes ir patirtus pažeminimus. Skirtumas tarp fizinio veiksmo ir žodžių yra tas, kad fizinio sužeidimo metu skaudamą vietą yra nesunku rasti ir galima tą skausmą numalšinti įvairiomis priemonėmis, o žodinių patyčių sukkelto skausmo neįmanoma apčiuopti ir sunaikinti jį numalšinti.

Patyčių pasekmės

Patyčių pasekmės yra tirtos nevieną kartą. Galima skirti pasekmes aukai, skriaudėjui ir mokyklos psichologiniam klimatui. Neretai laikomasi nuomonės, kad patyčios gali padėti vaikui išmokti tinkamų socialinių įgūdžių, nuo patyčių vaikas tampa tvirtesnis. Kaip rodo įvairūs tyrimai, patyčių poveikis yra neigiamas. Tai, kiek daug neigiamų pasekmių sukels tyčiojimas, labai priklauso nuo suaugusiųjų reakcijos į šį reiškinį, nuo jų palaikymo ir pagalbos. Patyčios yra kaip rizikos veiksnys įvairiausiems psichikos sveikatos ir elgesio sutrikimams atsirasti. Ir tik veikiant apsauginiams veiksniams – tai gali būti šeimos palaikymas, geri socialiniai įgūdžiai, mokytojų parama – galime tikėtis, kad patyčių pasekmės nebus labai skaudžios. Tai, kad suaugęs žmogus nejaučia didesnių vaikystėje patirtų patyčių pasekmių, visiškai nereiškia, kad patyčios neturi neigiamo poveikio – tai veikiau reiškia to žmogaus psichologinį atsparumą, kuris atsvėrė patyčių keliamą neigiamą efektą.

Pasekmės aukai

- Vaikai, kenčiantys nuo patyčių, dažnai jaučiasi nesaugūs, išgyvena nerimą. Ilgalais nerimas ir baimės būseną yra labai didelis rizikos veiksnys atsirasti kitiems sutrikimams – depresijai, nerimo sutrikimams ir pan.
- Vaikai, iš kurių tyčiojamasi, dažniau jaučiasi liūdni, prislėgti, nepasitikintys savimi, pasižymi menkesne saviverte. Jie gali jaustis bejėgiai, manyti, kad neįmanoma pakeisti situacijos ir sustabdyti patyčių.
- Kartais vaikams, kurie susiduria su nuolatinėmis bendraamžių patyčiomis, kyla minčių apie savižudybę. Tai rodo vaikų beviltiškumą, negalėjimą išspręsti patyčių situacijos ir didelį pagalbos poreikį.
- Viena iš galimų pasekmių – įvairūs psichosomatiniai simptomai: galvos, pilvo skausmai, pykinimas, miego, apetito sutrikimai.
- Tyčiojimasis gali būti viena iš priežasčių, dėl kurios vaikas gali vengti mokyklos, nelankyti pamokų. Taip pat gali prastėti vaiko dėmesingumas mokykloje, mokykliniai pasiekimai, vaikui gali būti sunkiau mokytis.
- Įgytas bejėgiškumas – dar viena iš pasekmių, kurias sukelia nuolat patiriamos priekabės. Vaikas, nuolatos patirdamas patyčias ir negalėdamas jų sustabdyti,

ima manyti, kad yra bejėgis pakeisti padėtį, todėl nuleidžia rankas ir nebesiima jokių veiksmų, kad save apgintų ar rastų sau pagalbą.

- Smurtinis reagavimas į skriaudėjus. JAV Slaptųjų tarnybų Grėsmių įvertinimo centro darbuotojai nustatė, kad 2/3 atveju, kai mokiniai pavartodavo šaunamąjį ginklą mokyklose, yra aukų kerštas savo skriaudėjams. Tai tik dar kartą įrodo, kad vaikai, kenčiantys patyčias, gali jaustis bejėgiai ir imtis pačių drastiškiausių būdų joms nutraukti.

Pasekmės skriaudėjams

Patyčios ilgainiui gali peraugti į kitokį agresyvų ar socialiai nepageidautiną elgesį vyresniame amžiuje. D. Olweus duomenimis, 60 proc. berniukų, kurie aktyviai tyčiojosi iš savo bendraamžių vidurinėje mokykloje, iki 24 m. amžiaus padarė bent vieną nusikaltimą, o 35,40 proc. – 3 ir daugiau nusikaltimų.

Pasekmės psichologiniam mokyklos klimatui

Patyčių mastas mokykloje gali daryti įtaką mokinių ir mokytojų saugumo jausmui. Mokykloje esant dažnoms patyčioms, mokiniai jausis ne tokie saugūs, ne tokie patenkinti mokyklos gyvenimu. Be to, patyčios veikia visus vaikus – ne tik tuos, kurie išitraukia į patyčias ar patiria jas, bet ir stebėtojus. Jei mokiniai mato, kad nereaguojama į tyčiojimąsi arba jam netgi pritariama, tai formuojasi nuostata, kad toks elgesys yra tinkamas ir priimtinas. Ilgainiui tokia nuostata gali didinti patyčių mastą ir kurti ne tokią saugią atmosferą.

Tokiu atveju vertybių sistema labai iškreipiama: tolerancija, pagalba kitam, draugiškumas, pagarba nebevertinami, o tyčiojimasis laikomas tokiu elgesiu, kuris leidžia vaikams tapti lyderiais, įgyti aukštą statusą klasėje, būti vertinamiems ir gerbiamiems. Toks vertybių pasikeitimas turėtų mums kelti didelį susirūpinimą.

Ar patyčios yra konfliktų forma?

Kiekvienas mūsų esame dalyvavę konfliktinėse situacijose. Konfliktuoja ir vaikai, ir suaugusieji. Būtų keista, jei žmogus su niekuo nesipyktų. Gerą psichikos sveikatą rodo tai, kad žmogus moka ne tiek vengti konfliktų, kiek konstruktyviai juos spręsti. Ar galima patyčias

vadinti konfliktu? Paviršutiniškai žvelgiant galima manyti, kad ir patyčių, ir konflikto atveju vaikai pykstasi. Tačiau konfliktai ir patyčios yra skirtingi reiškiniai.

Kuo skiriasi konfliktai ir patyčios?

Konfliktai yra normali ir neišvengiama mūsų bendravimo dalis. Siektina, kad žmonės mokėtų valdyti ir konstruktyviai spręsti konfliktus. Mokydamiesi spręsti konfliktus, mes augame, nesprendami ar destruktiviai spręsdami konfliktus mes traumuojamės. Konfliktoje situacijoje dažnai abi šalys emociškai išgyvena, o išsprendus konfliktą, atradus kompromisą, ateina palengvėjimas abiem pusėms. Konfliktai vyksta kartais, dažniausiai netikėtai, atsiradus konflikto priežastiai. Konfliktuoti gali draugai, artimi žmonės.

Patyčios yra nenormali mūsų bendravimo dalis. Konflikto išvengti neįmanoma, o be patyčių gyventi galima ir netgi būtų labai puiku, jeigu tokio bendravimo nebūtų. Patyčios nemoکو tinkamų socialinių įgūdžių, galima sakyti, kad jos vyksta dėl socialinės kompetencijos stokos. Patyčių situacijų nepavyksta spręsti tarpusavio susitarimu, nes patyčių išvengti nori tik viena pusė, kitai – skriaudėjams – nėra jokio noro nutraukti patyčias, dažnai jos netgi kelia malonumą skriaudėjams ir todėl jie neturi jokios motyvacijos keisti savo elgesį. Dažnai skriaudėjas gali net ignoruoti patį patyčių faktą, sakydamas, kad „aš nieko nedariau“. Prieškaujantys vaikai retai prisipažįsta suklydę ar pasielgę netinkamai – dažnai jiems atrodo, kad auka prisiprašė tokio elgesio. Patyčios, priešingai negu konfliktai, yra pasikartojantis elgesys ir vyksta nuolat.

Patyčių prevencija mokykloje

Požiūrio į patyčias keitimas

Visuomenės požiūris į agresyvų elgesį, taip pat ir į patyčias, lemia tai, kokius būdus pasirenkame agresyvumui mažinti. Jeigu vyruoja nuomonė, kad patyčios yra normalus elgesys, tai nėra ko tikėtis, kad bus norima ar siekiama pakeisti šį elgesį. Dažnai toks elgesys, kai dar nėra kraujo praliejimo ar didesnio fizinio smurto, laikomas pakankamai normaliu elgesiu. Dažniausiai visuomenės nariai pradeda stebėtis tik tokiu smurtu, kai žmonės sužalojami ar pavartojami ginklai. Dauguma suaugusiųjų pliaukštelėjimą per užpakalį vaikui, jei šis neklauso suaugusiųjų ar „ožiuojasi“, laiko tinkamu auklėjimo būdu.

Atrodytų, kad agresyvus elgesys vienos situacijose yra priimtinas, kitose – smerktinas. Tačiau tiek vaikams, tiek suaugusiesiems nėra aiški riba tarp socialiai priimtinos ir socialiai smerktinos agresijos formų. Pavyzdžiui, vaikui sakoma: „Duok atgal, jei tave skriaudžia“, o kai vaikas „duoda“, gali būti nubaudžiamas už tai, kad muša kitus vaikus. Visuomenėje, kurioje nėra vienaprasmiško požiūrio į fizinę agresiją, panašus veiksmas gali būti vertinamas skirtingai. Kai suaugusysis „auklėja“ vaiką, mušdamas jį už netinkamą elgesį – jis jaučiasi teisus, tačiau kai vaikas pradeda „auklėti“ savo bendraamžius panašiu būdu – tai kelia suaugusiųjų nuostabą, kodėl vaikas toks agresyvus.

Efektyviai smurto prevencijai yra reikalingos aiškios vertybės. Tiktai vadovaujantis nuostata, kad nepriimtinas bet koks agresyvus elgesys, galima sukurti pakankamą pagrindą efektyviai smurto, taip pat ir patyčių, prevencijai.

Kalbant apie patyčių prevenciją, svarbu teisingai suprasti šio reiškinio esmę, taip pat pasitikrinti ir esant reikalui keisti savo nuostatas dėl patyčių. Išsamiau nuostatas esame aptarę ankstesniame skyriuje. Tik atsiradus aiškiam supratimui, kad patyčios nėra normalus

reiškinyms, kad galima sumažinti šio reiškinio mastą, galima pradėti įgyvendinti tam tikras priemones, galinčias padėti mažinti patyčių dažnumą.

Patyčios vyksta dėl tam palankios terpės, todėl daug dėmesio reikia skirti ne tiek vaiko elgesiui, kiek aplinkai – formuoti ją, kad neliktų patyčias skatinančių sąlygų. Pavyzdžiui, jeigu daug vaikų suserga kokia nors infekcija dėl prasto maisto, yra savaime suprantama, kad vaikus reikia gydyti, tačiau jei jie ir toliau valgys tą patį maistą, tai ir toliau sirgs ta pačia infekcine liga, o blogiausiu atveju – atsiras ir kitų sveikatos sutrikimų. Panašiai ir su patyčiomis – kiekvienam vaikui, kuris patiria patyčias ar yra agresyvus su kitais, reikia pagalbos, tačiau ne mažesnės pagalbos reikia mokyklos bendruomenei – reikia kurti aplinką, kurioje patyčioms neleidžiama vykti.

Smurto tyrimų ir prevencijos centras (Kolorado valstija, JAV) 1996 m. įvertino 600 smurto prevencijos programų veiksmingumą ir nustatė vienuolika pačių veiksmingiausių smurto prevencijos programų. Viena iš jų yra Olweus patyčių prevencijos programa, puikiai žinoma smurto prevencijos specialistų visame pasaulyje. Labai džiugu, kad „Olweus International“ – šią programą diegiantis centras – pasiūlė šią programą įgyvendinti Lietuvoje ir Švietimo ir mokslo ministerija sutiko pradėti ją diegti.

Patyčių prevencijos programos principai

Veiksmingos programos, mažinančios patyčių mastą mokyklose, yra tos, kurios įtraukia visą mokyklos bendruomenę. Patyčios yra elgesys, kuris vyksta tiek tarp pačių vaikų, tiek tarp vaikų ir suaugusiųjų. Turbūt kiekvienoje mokykloje, paklausę mokytojų, išgirsime pavyzdžių, kai mokiniai tyčiojasi iš mokytojų, neretas mokytojas netgi turi pravardes. Paklausę mokinių, vėlgi sužinosime, kad yra mokytojų, kurie kartais nepagarbiai elgiasi su mokiniais. Todėl patyčių prevencija turi vykti visoje mokykloje ir įtraukti visus mokyklos bendruomenės narius. Programa turi būti vykdoma 3 lygiais:

- 1) visos mokyklos lygiu;
- 2) klasės lygiu;
- 3) individualiu lygiu.

Visos mokyklos lygis

Mokyklos strategijos parengimas

Mokykla, kuri norėtų mažinti patyčių mastą mokykloje, turėtų sukurti patyčių mažinimo strategiją, kurioje būtų aiškiai įvardinama, kaip mokykla vertina tyčiojimąsi ir ko siekia. Strategijoje galėtų atsispindėti tokie principai:

1. Patyčios – tai įvairus agresyvus elgesys su kitu. Tai prasivardžiavimas, apkalbinėjimas, stumdymas, kumščiajimas, erzinimas, daiktų atiminėjimas, skaudinančių žinučių rašinėjimas ir t. t.
2. Mokykloje patyčioms nėra pritariama.
3. Mokykla siekia sukurti draugišką ir saugią atmosferą.
4. Visi mokyklos bendruomenės nariai žino, koks elgesys laikomas patyčiomis.
5. Visi mokyklos bendruomenės nariai turi būti informuoti apie mokykloje įgyvendinamą patyčių mažinimo strategiją.
6. Mokykla kuria atvirumo atmosferą. Yra svarbu, kad kiekvienas, kuris patiria patyčias ar mato jas vykstančias, turėtų galimybę papasakoti apie tai suaugusiesiems.
7. Vykstančios patyčios yra sustabdomos – tai yra visos mokyklos bendruomenės pareiga: tėvų, mokytojų, mokinių, administracijos.
8. Patyčios yra išmoktas elgesys ir jis gali būti pakeistas kitu, socialiai priimtiniu elgesiu.
9. Pozityvus suaugusiųjų elgesio pavyzdys ir pagarbūs santykiai tarp suaugusiųjų yra svarbus veiksnys vykdant prevenciją.

Mokyklos strategija turi būti aprašyta, pristatyta mokyklos bendruomenei ir prieinama susipažinti kiekvienam mokyklos bendruomenės nariui.

Patyčių prevencijos programos koordinavimo grupės suformavimas

Rekomenduotina, kad komandą sudarytų įvairių mokyklos bendruomenės grupių atstovai: vadovybės, mokytojų, mokinių, tėvų, taip pat dalyvautų psichologas, socialinis darbuotojas. Komandos funkcijos būtų koordinuoti veiksmų planą, vertinti programos rezultatus. Labai svarbu, kad ši komanda reguliariai susitiktų, pavyzdžiui, kartą per mėnesį, ir aptartų programos įgyvendinimą, atliktą veiklą ir numatomus veiksmus.

Patyčių masto mokykloje įvertinimas

Įvertinant siekiama sužinoti, kaip dažnai vaikai patiria patyčias, kokiais būdais vaikai tyčiojasi vieni iš kitų, kuriose mokyklos vietose patyčių yra daugiausiai, kokios pagalbos vaikai sulaukia iš suaugusiųjų. Tokį įvertinimą labai naudinga atlikti prieš pradėdant įgyvendinti programą ir pakartotinai įvertinti padėtį praėjus tam tikram (1–2 metams) programos vykdymo laikotarpiui.

Mokyklos konferencija

Svarbu, kad mokykla surengtų konferenciją patyčių problemai aptarti, kurios dalyviai būtų visi mokyklos bendruomenės nariai: administracija, mokytojai, mokiniai, tėvai ir kiti su mokykla susiję suaugusieji. Šioje konferencijoje galima pristatyti patyčių reiškinį, tarptautinių ir mokykloje atliktų tyrimų duomenis, mokyklos patyčių strategiją.

Vietų, kuriose patyčios vyksta dažniausiai, stebėjimas

Pastebima, kad tyčiojamosi daugiausiai tada, kai sumažėja suaugusiųjų priežiūra, pavyzdžiui, klasėje ar koridoriuje pertraukų metu. Suaugusiųjų, kurie stebi vaikų bendravimą ir gali sureaguoti į patyčias, buvimas mažina šio vaikų elgesio tikimybę.

Aktyvesnis mokytojų dalyvavimas pertraukų metu bus tuo veiksmingesnis, kuo mokytojai bus jautresni ir pastabesni tarp vaikų vykstančioms patyčioms. Tačiau mokytojo, kuris nelaiko patyčių problemišku elgesiu, buvimas gali neturėti jokio drausminančio poveikio. Pavyzdžiui, jei mokytojas nelaiko prasivardžiavimo netinkamu elgesiu ir mano, kad tai yra normalus dalykas, jis nestabdys taip besielgiančių vaikų.

Galimybių informuoti suaugusiuosius apie vykstančias patyčias sukūrimas

Mokykla turėtų įvardinti suaugusius asmenis, į kuriuos vaikai, tėvai, mokytojai tiesiogiai, telefonu ar elektroniniu paštu galėtų saugiai kreiptis, norėdami papasakoti apie jų patirtas ar stebėtas patyčias. Tai padėtų mokykloje kurti atvirumo atmosferą, kurioje visi mokyklos bendruomenės nariai gali kreiptis pagalbos ir papasakoti apie patyčias.

Dar viena galimybė paskatinti vaikus ir kitus mokyklos bendruomenės narius kalbėti apie patyčias – pakabinti anonimines laišku dėžutes, kur vaikai galėtų informuoti suaugusiuosius apie patyčias.

Veiksmingas reagavimas į patyčias

Visiems mokyklos bendruomenės nariams turi būti aišku, kaip reaguoti į vykstančias patyčias. Jeigu tinkamo ir greito reagavimo į patyčias nėra, gali susidaryti įspūdis, kad toks elgesys priimtinas. Vaikai, patiriantys patyčias, matydami, kad toks elgesys yra nestabdomas, gali pradėti jaustis bejėgiai. Skriaudėjai gali pradėti vertinti patyčias kaip priimtina saviraiškos būdą ar tinkamą problemų sprendimo būdą. O stebėtojai gali ir toliau vengti padėti aukai. Taigi nereaguojant į patyčias būtų stiprinama patyčių kultūra ir „tylėjimo“ atmosfera mokykloje. Kiekvienas suaugusysis ir mokiniai, pastebėję patyčias, galėtų jas sustabdyti, pasakydami, kad toks elgesys yra nepriimtinas mokykloje.

Veiksmingas reagavimas turi apimti tokias veiklas:

- reagavimas į esamu metu vykstančias patyčias;
- užsitęsusių patyčių atvejų sprendimas;
- pagalba skriaudžiamiesiems vaikams ir skriaudėjams;
- patyčių atvejų aptarimas su visais situacijos dalyviais.

Mokinių įtraukimas padedant skriaudžiamiesiems vaikams

Mokinių pagalba kitiems mokiniams gali tapti veiksmingu būdu didinti jų saugumo mokykloje jausmą. Kartais mokiniams gali būti lengviau papasakoti apie kylančius sunkumus kitiems mokiniams nei kreiptis į suaugusiuosius, arba vaikai gali manyti, kad padėtis nėra tokia rimta, jog reikėtų įsikišti suaugusiesiems. Mokinių įtraukimas, teikiant pagalbą kitiems mokiniams, ne tik padeda į programą įsitraukusiems vaikams gerinti bendravimo įgūdžius, išmokti palaikymo būdų, bet ir skatina tuos mokinius mažiau įsitraukti į patyčias bei gerina visą mokyklos klimatą.

Klasės lygis

Klasės taisyklių sukūrimas

Rekomenduojama sukurti klasės taisykles, apibrėžiančias pageidautiną, draugišką ir nepageidautiną elgesį. Kiekvienoje mokykloje yra mokinių elgesio taisyklės. Tačiau siūloma susikurti kiekvienos konkrečios klasės taisykles. Svarbu, kad taisyklės būtų neprimestos suaugusiųjų, bet kad vaikai turėtų galimybę patys jas kurti, koreguoti, siūlyti naujas.

Klasės valandėlės

Įgyvendinant patyčių prevencijos programą labai svarbu klasėje skirti laiko, kurio metu mokiniai diskutuotų apie tarpusavio santykius. Klasės valandėlės galima skirti patyčių reiškiniui aptarti: kas tai yra, kodėl patyčios vyksta, kaip jaučiasi vaikai, iš kurių yra tyčiojami.

Pagaidaujamo, draugiško mokinių elgesio atpažinimas ir skatinimas

Jeigu norime, kad vaikai dažniau bendrautų draugiškai, svarbu yra pastebėti ir paskatinti tinkamą elgesį. Būtų gerai pagirti mokinį, kuris užstojo skriaudžiamą vaiką, išdrįso ir sustabdė skriaudėjus. Jeigu tokio teigiamo vaikų elgesio nepastebėsime, tai vaikai mažiau ir stengsis padėti skriaudžiamam vaikui. Taip pat labai svarbu atkreipti dėmesį ir pagirti vaiką už tai, kad jis kreipiasi pagalbos sau ar praneša apie atvejus, kai tyčiojama iš kitų vaikų.

Mokytojo elgesio pavyzdys

Vienas iš svarbių elgesio mokymosi būdų yra kitų žmonių elgesio stebėjimas; tai vadinama „mokymusi stebint“. Vaikai labai daug mokosi stebėdami suaugusiuosius – pirmiausia tėvus, o vėliau ir kitus suaugusiuosius: darželio auklėtojus, mokytojus. Todėl mokytojo bendravimas yra vienas iš svarbių elgesio modelių vaikams. Labai puiku, jei mokytojo bendravimas su kitais yra paremtas pagarba. Sunkumų gali kilti tuo atveju, kai mokytojas pats žemina ar nepagarbiai elgiasi su vaikais ar kitais suaugusiais. Pavyzdžiui, jei mokytojas atvirai žemina vaikus, vadindamas juos „nemokšomis“, „žiopliais“, sunku tikėtis, kad tai girdėdami vaikai išmoks pagarbaus elgesio su kitais.

Mokinių skatinimas bendradarbiauti

Yra gerai mokymosi metu skatinti vaikus bendradarbiauti. Tai gali būti įvairi veikla, kurios metu vaikai atlieka užduotis ne individualiai, o poromis ar nedidelėmis grupelėmis. Tai padeda mokyti vaikus priimti kitus, įtraukti į veiklą ne tokius populiarius ir ne tokius išitraukiančius vaikus. Mokinių skatinimas bendradarbiauti mažina atskirų mokinių izoliacijos, atstūmimo galimybę.

Patyčių situacijų aptarimas, laikantis nekaltinančio požiūrio

Tai yra toks patyčių situacijos aptarimo būdas, kuriuo siekiama sumažinti patyčių padarytą žalą nukentėjusiam vaikui ir kitiems į jį įsitraukusiems vaikams. Be to, aptariant patyčių situacijas siekiama padėti vaikams pasimokyti iš to, kas įvyko.

Nekaltinančio požiūrio esmė – aptarti vykstančias patyčias su visais į jas vienokiu ar kitokiu būdu įsitraukusiais vaikais, nesiekiant surasti ir nubausti kaltininkus. Aptariant daugiau dėmesio skiriama supratimui, koks buvo kiekvieno vaiko vaidmuo įvykusiose patyčiose ir ką galima daryti kitaip, jei patyčios kartosis.

Aptarimą organizuoti turėtų klasės auklėtojas, mokytojas ar kitas mokyklos darbuotojas. Aptarime būtina turi dalyvauti skriaudėjas, stebėtojai, nuskriaustą vaiką palaikantys vaikai. Skriaudžiamas vaikas gali pasirinkti, ar dalyvaus aptarime, ar ne.

Yra 6 patyčių situacijos aptarimo, laikantis nekaltinančio požiūrio, organizavimo etapai:

1. Pokalbis su skriaudžiamu vaiku. Pokalbio metu nuo patyčių nukentėjusį vaiką reikėtų skatinti papasakoti, kas vyksta, įvardinti jam kylančius jausmus. Labai

svarbu, kad vaikas, bendraudamas su mokytoju ar auklėtoju, jaustųsi saugus. Pokalbio metu reikėtų išsiaiškinti, ar vaikas norėtų dalyvauti patyčių situacijos aptarime.

2. Susitikimo su visais dalyvavusiais patyčiose mokiniais organizavimas. Mokytojas ar kitas suaugęs asmuo surengia mokinių grupės ar klasės susitikimą, kuriame dalyvauja skriaudėjas bei visi patyčias stebėję vaikai.
3. Situacijos išsiaiškinimas. Mokytojas suteikia galimybę vaikams papasakoti, kaip jie supranta, kad atsitiko – be kaltinimų, paminint tik faktus, – bei padeda jiems suprasti, koks patyčiose buvo jų vaidmuo. Aiškinantis situaciją tikėtų tokie klausimai:
 - Kas atsitiko? (Paprašyti, kad įvairius vaidmenis turėję vaikai papasakotų, kaip jie supranta įvykusį incidentą.)
 - Dėl ko kilo tyčiojimas? Kaip jis prasidėjo?
 - Koks buvo kitų, aktyviai patyčiose nedalyvavusių, vaikų vaidmuo?
 - Kokią įtaką patyčių stebėjimas galėjo turėti skriaudėjo veiksams? Kas galėjo nutraukti vykstančias patyčias?
4. Pasidalinimas jausmais. Aptariama, kaip jautėsi patyčiose skirtingos šalys: skriaudėjas, nukentėjęs vaikas, stebėtojai. Klausimai galėtų būti tokie:
 - Kaip jautėsi vaikai, stebėdami tyčiojimasi?
 - Kaip jautėsi skriaudėjas? Skriaudžiamas vaikas?
 - Kaip vaikai jaučiasi dabar?
 - Kaip, jų manymu, jaučiasi tas vaikas, iš kurio buvo tyčiojamas?
5. Galimi situacijos sprendimo būdai. Su vaikais inicijuojama diskusija – ką dabar galime daryti su šia situacija, kaip gerinti padėtį klasėje, kaip padėti nukentėjusiam vaikui. Galima surinkti aptarimo dalyvių idėjas apie problemos sprendimo būdus, apie tai, kaip padėti nuskriaustam vaikui jaustis geriau. Pavyzdžiui: „Aš sėdėsiu su X vaiku per pietų pertrauką“.
6. Išvados: ko galima pasimokyti iš šios situacijos? Baigiant aptarimą svarbu padėti vaikams suprasti, kad nuo kiekvieno jų priklauso tai, kaip vyksta patyčios ir kada jos liausis. Taigi su vaikais galima padiskutuoti, keliant klausimą, kaip būtų galima elgtis kitaip, pasitaikius panašiai situacijai, į ką kreiptis pagalbos, kaip iš karto padėti skriaudžiamam vaikui.

Aptarimo metu labai svarbu pagirti, palaikyti ir paskatinti tuos stebėtojus, kurie stengėsi sustabdyti priekabiavimą ir padėti vaikui, iš kurio tyčiojama. Vaikai, kurie tyčiojosi, iš tokio aptarimo mokosi geriau suprasti nukentėjusio vaiko jausmus.

Individualus lygis

Pagalba skriaudžiamam vaikui

Kalbantis su patyčias patiriančiu vaiku yra svarbu:

- Aptarti įvykusį tyčiojimosi atvejį. Leisti vaikui išsakyti, kas jam nutiko, kaip jis jaučiasi. Išreikšti supratimą ir palaikymą. Kartu surinkti informaciją apie tai, kas įvyko.
- Drauge su vaiku sudaryti jo saugumo planą:
 - Aptarti, kaip vaikas gali išvengti panašių situacijų. Numatyti, kaip vaikas galėtų elgtis, jei priekabiavimas vyktų toliau.
 - Susitarti, kam vaikas gali papasakoti, jei tyčiojimasis nesiliauja.
 - Įtraukti nukentėjusį vaiką į tokias veiklas, kad jis turėtų progų daugiau bendrauti su kitais bendraamžiais. To tikslas – padėti tyčiojimasi patiriančiam vaikui gauti bendraamžių paramą.
- Įtraukti į pagalbos teikimą vaikui svarbius, patikimus asmenis: bendraamžius, su kuriais jis draugauja, mokytojus, kuriais jis pasitiki, ar kitus asmenis.
- Stebėti, kaip vaikui sekasi toliau.
- Jei reikia, susisiekti su tėvais, trumpai jiems papasakoti apie įvykusį incidentą ir priemones, kurių ėmėsi mokykla.

Pagalba skriaudėjui

Pagrindinis tikslas, bendraujant su vaiku, kuris skriaudžia kitus – padėti pakeisti savo elgesį ir mokyti jį kitokių, neagresyvių bendravimo būdų. Būtų naudinga, jei šis vaikas galėtų dalyvauti bendravimo įgūdžių, pykčio valdymo programoje. Aptariant patyčių situaciją su skriaudėju yra svarbu:

- išsiaiškinti, kas nutiko (kaip būtent šis vaikas supranta, kas atsitiko);
- ramiai nupasakoti vaiko elgesį aiškiais žodžiais, įvardinant, kada vaikas tyčiojosi iš kito;

- ramiai paaiškinti skriaudėjui, kokį poveikį kitiems vaikams daro toks jo elgesys;
- būtinai pasakyti, kad toks elgesys yra nepriimtinas, ir priminti, kokio elgesio iš jo tikimasi;
- jei patyčios kartojasi, svarbu vaikui paminėti tokio elgesio pasekmes, t. y. kad bus susisiekiama su jo tėvais ar pan.

Individualūs pokalbiai su vaikų tėvais

Svarbu, kad, teikiant pagalbą nukentėjusiems ir skriaudžiantiems kitus vaikams, būtų įtraukiami ir jų tėvai – siekiant su tėvais bendradarbiauti ir efektyviai suteikti pagalbą jų vaikams.

Mokinių įtraukimas į bendraamžių palaikymo programas

Bendraamžių palaikymo programos – tai įvairi veikla, kurios metu mokiniai teikia pagalbą savo bendraamžiams: tarpininkaudami sprendžiant konfliktines situacijas, išklaudydami ar mokydami kitus. Bendraamžių palaikymo programos gali būti taikomos įvairiose mokyklose kaip prevencinės veiklos dalis. Šios programos yra naudingos, siekiant ugdyti socialinius vaikų įgūdžius, didinti saugumą mokykloje, stiprinti mokinių tarpusavio bendravimą.

Esminiai bendraamžių palaikymo programų bruožai:

- šios programos pagrįstos savanoriškumo principu;
- yra taikomos tarp panašaus amžiaus vaikų;
- yra pagrįstos tuo, kad vaikai neretai lengviau pasakoja apie kylančius sunkumus bendraamžiams nei suaugusiems žmonėms;
- mokiniai yra specialiai mokomi ir parengiami dalyvauti programoje;
- mokiniai atlieka ne draugų, o „klausytojų“, „patikėtinių“ vaidmenį.

Bendraamžių palaikymo programose vaikai nėra mokomi psichologinio konsultavimo. Šios programos yra orientuotos į pagalbą teikimą kitiems vaikams, juos išklausančias, palaikančias bei nukreipiančias į suaugusius asmenis ar atitinkamas organizacijas.

Mokinių įtraukimas į bendraamžių palaikymo programą gali būti labai veiksminga patyčių prevencijos dalis. Mokiniai, dalyvaujantys bendraamžių palaikymo programoje, galėtų atlikti labai svarbų vaidmenį: teiktų pagalbą ir palaikymą nuo patyčių nukentėjusiems vaikams. Svarbu, kad bendraamžių palaikymo programa nebūtų vienintelė patyčioms mažinti skirta veikla – mokinių įtraukimas turi būti dalis kitų tuo pat metu vykdomų prevencinių veiklų: mokyklos bendruomenės švietimo, reagavimo į vykstančias patyčias ir kt.

Mokykla, nusprendusi suburti mokinius, teikiančius pagalbą kitiems mokiniams, turėtų atsižvelgti į tokius aspektus:

- ***Kurie mokiniai dalyvaus programoje ir kaip vaikai bus renkami šiai programai.*** Svarbu, kad mokiniai, dalyvaujantys programoje, atstovautų kuo įvairesniems mokiniams, atspindėtų visą mokinių bendruomenę. Taigi labai svarbu, kad mo-

kinių palaikymo programoje dalyvautų ne vien mergaitės ar vien berniukai, ne tik „dešimtukininkai“ ar patys geriausi mokyklos mokiniai.

- ***Kaip mokiniai bus rengiami dalyvauti programoje.*** Mokinių parengimas veiklai yra labai svarbi sėkmingo programos įgyvendinimo dalis. Vaikai, kurie ketina teikti pagalbą ir paramą savo bendraamžiams, turi būti išmokomi tam būtinų įgūdžių: kaip išklausti ir emociškai palaikyti kitą vaiką, kaip tinkamai išsiaiškinti problemą, dėl kurios į juos kreipiasi kiti vaikai, kaip ir kodėl reikia laikytis konfidencialumo ir žinoti, kada konfidencialumo taisyklė gali būti sulaužyta, kur siųsti mokinių pagalbą, jei jam neužtenka tik bendraamžių palaikymo. Kartu su besirengiančiais dalyvauti mokiniams reikėtų aptarti galimas kitų mokyklos mokinių reakcijas į juos, taip pat galimas patyčias jų atžvilgiu. Vaikai turi būti pasirengę padėti ne tik kitiems, bet ir patys sau, iškilus kitų vaikų agresijai ar priešiškumui.
- ***Kaip apie mokinius klausytojus bus informuota mokyklos bendruomenė.*** Mokyklos bendruomenė turi žinoti apie visas mokyklos vykdomas prevencines veiklas. Kalbant apie bendraamžių palaikymo programą, svarbu, kad kiti mokyklos mokiniai gautų tikslią ir aiškią informaciją apie tai, kokia veikla užsiima jų bendraamžiai, kokią pagalbą galima iš jų gauti, kaip, kada ir kur bus galima rasti mokinius klausytojus. Apie vykdomą programą turi žinoti ir mokinių tėvai.
- ***Kaip ir kokie suaugusieji dalyvaus bendraamžių palaikymo programoje.*** Mokinių palaikymo programose labai svarbus vaidmuo tenka ir suaugusiesiems. Suaugusiųjų parama, palaikymas, paskatinimai yra labai svarbūs mokiniams, dalyvaujantiems bendraamžių palaikymo programoje. Taigi mokykla turėtų apsvarstyti, kas iš mokyklos darbuotojų prižiūrės mokinių grupę, padės jiems pasirengti veiklai bei teiks vėlesnį palaikymą.
- ***Kokios paramos ir palaikymo mokiniams gali prireikti iš kitų mokyklos bendruomenės grupių.*** Turėtų būti numatyta, kaip mokinius klausytojus paremti ir palaikyti gali bet kuris iš mokyklos mokytojų, kaip mokytojai turi bendrauti ir reaguoti į mokinius klausytojus, jei šie kreipiasi pagalbos dėl kokio nors jų klasės mokinio.
- ***Kaip bus stebimas programos vykdymas ir teikiamas palaikymas mokiniams klausytojams.*** Mokiniai, dalyvaujantys bendraamžių palaikymo programoje, turi turėti galimybę reguliariai susitikti, aptarti jiems kylančias sudėtingas situacijas, pasidalinti emocijomis ir jausmais.

Vienas svarbiausių principų, kurio turi būti laikomasi bendraamžių palaikymo programose – konfidencialumas. Labai svarbu, kad mokyklos mokiniai galėtų pasitikėti mokiniais klausytojais, antraip programa nebus veiksminga. Todėl be galo svarbu laikytis konfidencialumo bendraujant tiek su kitais mokiniais klausytojais, tiek su neįsitraukusiais į programą mokiniais ar kitais žmonėmis.

Bendraamžių palaikymo programos ne tik gali padėti spręsti patyčių situacijas, teikti palaikymą vaikams, kurie nukenčia nuo patyčių, bet ir teigiamai veikia bendrą mokyklos klimatą, mokinių saugumo jausmą, mokinių tarpusavio bendravimą. Dalyvaujantys programoje vaikai išmoksta labai vertingų bendravimo įgūdžių bei rodo teigiamą pavyzdį kitiems mokiniams.

Tėvų vaidmuo patyčių prevencijoje

Tėvų vaidmuo yra labai svarbus dar prieš vaikui pradant eiti į mokyklą. Jie turi tikrai sudėtingą užduotį – paruošti vaiką socialiniam gyvenimui už šeimos ribų. Visiems suaugusiesiems turi rūpėti, kad vaikai mokykloje jaustųsi fiziškai ir emociškai saugūs. Vienas svarbiausių dalykų, ką gali padaryti tėvai – tai ugdyti tokius vaikų įgūdžius, kurie padėtų jiems elgtis ir spręsti iškilusius sunkumus savarankiškai. Todėl labai svarbu, kad prieš eidamas į mokyklą vaikas būtų mokomas išreikšti savo jausmus, kontroliuoti elgesį.

Suaugusieji, besirūpinantys vaiku, gali padėti vaikams mokytis neagresyvaus elgesio:

- parodydami gerų tarpusavio santykių pavyzdį;
- patys demonstruodami tinkamus agresijos kontrolės būdus;
- mokydami vaiką, kad kitą žmogų žeidžianti ar žalojanti agresija yra nepriimtina;
- įvardindami, kokios yra agresijos pasekmės;
- padėdami vaikui suprasti kitų jausmus;
- mokydami rūpintis kitais.

Vaikui pradėjus eiti į mokyklą, tėvai įgauna dar vieną svarbią funkciją – jie turi bendradarbiauti su mokyklos darbuotojais, siekdami užtikrinti vaiko saugumą, gerus mokymosi

rezultatus. Mokyklos uždavinys – įtraukti tėvus ne tik į vaiko mokymosi proceso stebėjimą, bet ir į prevencines veiklas, padedančias užtikrinti vaiko gerovę mokykloje. Taigi tėvų įsitraukimas į patyčių prevenciją yra labai svarbus – kartais tai gali nulemti prevencinės veiklos sėkmę. Paprastai tėvai linkę palaikyti priekabiavimo prevencijos idėjas, ypač tokias, kurios padeda jų vaikams jaustis saugesniems mokykloje. Tačiau neretai būna, kad ir tarp tėvų yra paplitusios klaidingos nuostatos, kad tėvai mano, jog iš patyčių yra išaugama, kad vaikas turi pats kovoti su skriaudėjais, užuot kreipęsis pagalbos, kad skųstis nedera. Šias nuostatas svarbu keisti, siekiant veiksmingesnės patyčių prevencijos.

Tėvams įsitraukti į patyčių prevenciją labai svarbu ir dėl to, kad patiems vaikams yra labai sunku ar net neįmanoma sumažinti patyčių. Tėvai gali atlikti svarbų vaidmenį, informuodami mokyklą apie vykstančias patyčias. Tačiau svarbu to nedaryti skubotai, neapgalvotai ar nepasitarus su vaiku – antraip tėvų įsikišimas iš tikrųjų gali pabloginti situaciją.

Neretai vaikai vengia pasakoti apie patyčias ne tik mokyklos darbuotojams, bet ir tėvams ar kitiems šeimos nariams. Vaikai nepasakoja apie tai, nes mano, kad:

- tėvų įsikišimas gali pabloginti situaciją;
- tėvai negali padėti;
- gali sulaukti skriaudėjų keršto;
- padėtis nėra tokia bloga, jog reikėtų suaugusiųjų įsikišimo;
- jie patys privalo susitvarkyti su šia problema;
- tėvai nekreips dėmesio į tai.

Vaikai gali vengti pasakoti apie patyčias ir todėl, kad bijo būti pavadinti skundikais. Šią nuostatą būtina keisti. Labai svarbu parodyti vaikams, kad kreipimasis pagalbos yra teigiamas dalykas, kad pasakodami apie patyčias jie didins ir savo, ir kitų mokinių saugumą. Šia prasme tėvų vaidmuo, paskatinant vaikus pasakoti apie patyčias, taip pat yra labai reikšmingas.

Kad ir koks būtų vaiko vaidmuo – skriaudėjo, nukentėjusiojo ar stebėtojo, – pagrindinė tėvų funkcija, sprendžiant patyčių situaciją, yra reikiamų mokyklos darbuotojų informavimas. Galima kreiptis į mokytoją, jei patyčios vyksta to mokytojo klasėje, į kūno kultūros mokytoją, jei tai vyksta sporto salėje ar persirengimo kambariuose. Galima kreiptis į direktorių, jei tai vyksta

ta drabužinėje, koridoriuose, popamokinės veiklos metu, pakeliui į mokyklą ar iš jos arba jei patyčios nesiliauja klasėje. Galima kreiptis į aukštesnio lygio valdžios institucijas, prižiūrinčias mokyklas, pavyzdžiui, švietimo skyrius, jei mokykla nereaguoja į patyčias tarp vaikų.

Kartais tėvai vengia kreiptis į mokyklos darbuotojus dėl vaiko sunkumų. Neretai į patyčių prevencijos veiklą tėvai įtraukiami tuomet, kai patyčios jau yra įvykusios. Pavyzdžiui, skriaudėjo tėvai kviečiami pasikalbėti po incidento. Tokie pokalbiai būna sunkūs ir ne visada produktyvūs, nes tėvai į pokalbius ateina nusiteikę būti „pabarti“ ar pasijausti netikusiais tėvais dėl to, kad nesusitvarko su savo vaiku. Rekomenduojama tėvus į prevencinę veiklą įtraukti kuo anksčiau, kol dar nėra incidentų – tada tėvai į pokalbį su mokyklos darbuotojais eis tikėdamiesi pasitarti, o ne būti išbarti už netinkamą vaiko elgesį. Tinkami būdai įtraukti tėvus į patyčių prevencijos veiklas – tai tėvų informavimas apie patyčias, jų pasekmes susitikimų ir susirinkimų metu, taip pat plakatai ir lankstinukai; rekomendacijų tėvams teikimas (pavyzdžiui, neduoti vaikams daug pinigų ir brangių daiktų į mokyklą).

Praktinės rekomendacijos mokytojams ir kitiems mokyklos darbuotojams

Visi mokyklos darbuotojai turi dirbti išvien, kad susidorotų su šia problema. Tai reiškia, kad mokytojai, mokyklos vadovybė ir kiti mokyklos darbuotojai, tėvai ir mokiniai turi dirbti kartu, pripažinti patyčių problemą ir surasti veiksmingus būdus šiai problemai išspręsti.

Tyrinėkite patyčias

Mokykloje galima atlikti tyrimą ir išsiaiškinti, kiek patyčios yra paplitusios. Apie tai sužinoti galima įvairiausiais būdais: per anonimines apklausas, suorganizuoti tėvų ir vaikų diskusijų grupes, sustiprinti tam tikrų vietų, kur didesnė tikimybė, kad įvyks patyčios, stebėjimą. Remiantis surinkta informacija, reikia nustatyti svarbiausias patyčių sritis (pavyzdžiui, kur ir kada dažniausiai vyksta patyčios; kurie mokiniai tampa skriaudėjais, o kurie aukomis, ir pan.).

Tyrimus galima atlikti sistemingai, pavyzdžiui, kiekvienais metais, ir žiūrėti, ar dėl vykdomos prevencinės programos patyčių sumažėjo, ar emocinis mokyklos klimatas pagerėjo. Gautą informaciją reikia pristatyti visiems mokyklos darbuotojams, tėvams ir mokiniams, didinant jų motyvaciją dalyvauti patyčių prevencijoje.

Iš informacijos, surinktos stebint aplinką, kalbant su kitais mokyklos darbuotojais bei mokiniais, mokytojai gali susidaryti aiškų vaizdą apie patyčias klasėje. Taigi apie vykstančias patyčias galima sužinoti šiais būdais:

- Savo klasės mokinių stebėjimas įvairiose situacijose (pavyzdžiui, jiems pietaujant, žaidžiant). Reikia žiūrėti, ar tyčiojasi pavieniai vaikai, ar visa grupė. Tiesioginių patyčių požymiai yra pastūmimas, įspyrimas, pargriovimas. Taip pat reikia atkreipti dėmesį į dažną erzinimą, prasivardžiavimą. Paskalos apie kurį nors vaiką ar jo atstūmimas, nepriėmimas į grupę gali būti netiesioginės patyčios. Atkreipkite dėmesį į tai, kurie vaikai yra patyčių kurstytojai, kurie – aukos.
- Pokalbiai su kitais mokytojais, mokyklos darbuotojais. Vienas klasės auklėtojas negali pastebėti visų patyčių, negali pamatyti visų priekabiautojų ar aukų. Reikia kreiptis pagalbos į kitus mokytojus (pavyzdžiui, kūno kultūros), kad jie taip pat atkreiptų dėmesį.

- Pokalbiai su mokiniais, klausimynai. Galima sukurti paprastą klausimyną apie patyčias mokykloje ir duoti jį anonimiškai užpildyti mokiniams. Klausimai gali būti tokie: „Kur vyksta patyčios?“ ar „Kiek kartų šiais metais tu susidūrei su patyčiomis?“

Turėkite bendrą supratimą, kas yra patyčios

Mokykloje svarbu susitarti, kas laikoma patyčiomis ir kada mokytojai turi įsikišti, kad sustabdytų jas ar sukliudytų joms įvykti. Patyčių mokykloje labai sumažėja, kai jos aiškiai apibrėžiamos ir visi darbuotojai sutaria nedelsiant įsikišti, pamačius netinkamą, nepagarbų, žeminantį elgesį.

Vaikai ne visada gali suprasti, kada jų elgesys peržengia normalaus elgesio ribas ir tampa patyčiomis. Svarbiausia nuspręsti, kas yra tinkamas elgesys ir koks elgesys yra patyčios. Todėl pravartu:

- surengti klasės susirinkimą, kurio metu būtų aptartas tinkamas ir netinkamas elgesys;
- sukurti tris keturias klasės taisykles, kurios turi būti suformuluotos teigiamais sakiniais (turėtų nurodyti, ką vaikai turi daryti, ne ko neturi daryti), pavyzdžiui: su kitais elgtis mandagiai ir pagarbiai; kiekvieną vaiką įtraukti į klasės veiklą; padėti tiems, iš kurių tyčiojamas;
- kartu su mokiniais apibrėžti, kas yra patyčios. Jei mokiniai daugiausiai dėmesio skiria tiesioginėms patyčioms, paaiškinti, kas yra netiesioginės patyčios. Pasakyti mokiniams, kad pamatę patyčias jie turi įsikišti, nes klasė turi būti draugiška ir saugi vieta mokytis.

Reaguokite į patyčias

Svarbu mokykloje sutarti, kaip bus reaguojama į patyčias, kokios bus skriaudėjų elgesio pasekmės. Galima nustatyti taisykles, kaip bus susisiekiama su vaikų, kurie tyčiojasi iš kitų, tėvais. Tėvus reikia būtinai įtraukti, kad jie aktyviai dalyvautų sprendžiant šią problemą. Susisiekus su tėvais reikia aptarti, kas bus daroma mokykloje, ką tėvai gali daryti namie.

- Svarbu sustabdyti kiekvieną mokinį, kuris įsitraukia į patyčias. Kalbėtis su mokiniais, kurie įsitraukę į patyčias, reikia ryžtingai, bet nekaltinant. Jei mokytojas greitai sureaguoja, įsikiša, kai pamato patyčias, tai aiškiai parodo, kad patyčios tikrai netoleruojamos. Skriaudėjai, pagauti tyčiojantis, turi daugybę pasiteisinimų. Jie gali sakyti: „Aš tik juokavau“ arba „Nieko neatsitiko“. Mokiniai turi žinoti, kad mokytojas reaguos į patyčias, net jei jiems tai neatrodo kaip patyčios.
- Jei mokytojas pamato patyčias, iškart turi jas sustabdyti, paaiškinti, kodėl toks elgesys yra klasės taisyklių pažeidimas, ir nustatyti tokio elgesio pasekmes.
- Patyčių situacijos nereikia aiškintis viešoje vietoje, kur daug stebėtojų – kuo asmeniškėnis pokalbis, tuo didesnė tikimybė, kad pavyks viską išsiaiškinti.
- Mokytojas turi pakalbėti ir su vaiku, iš kurio buvo tyčiojama, ir su skriaudėju (ar skriaudėjais). Tie pokalbiai turi vykti atskirai. Svarbiausia – nieko nekaltinti. Kalbant su vaiku, iš kurio buvo tyčiojama, reikia suteikti būtiną pagalbą: paaiškinti, kad ne jis kaltas dėl patyčių; paklausti, kaip jis jaučiasi; informuoti apie viską, kas bus daroma toliau; užtikrinti, kad bus daroma viskas, kad patyčios liautųsi. Kalbant su skriaudėju svarbiausia jo nekaltinti, bet ramiai išsiaiškinti, kas ir kodėl įvyko, atidžiai išklausyti jo požiūrį, pranešti, ką mokytojas ketina daryti toliau.
- Skriaudėjai turi žinoti, kad yra stebimi ir kad už patyčias susilauks atitinkamų pasekmių. Pavyzdžiui, jei vienas vaikas tyčiojasi iš kito valgykloje per pietus, galima savaitę jį įpareigoti valgyti pietus kartu su mokytojais, kur jis bus labiau prižiūrimas; jei vaikas tyčiojasi iš kitų žaidimų aikštelėje, tai paskirti jam suaugusiojo priežiūrą per pertraukas tol, kol jo elgesys pasitaisys.

Priemonės, mažinančios tikimybę tapti patyčių taikiniais

- Vaikai, iš kurių yra tyčiojama, dažnai yra nelaimingi, turi menką savigarbą, jaučiasi atstumti bendraklasių. Mokytojai mato kitą pusę – tokių vaikų mokslai labai nukentia, jie pradeda mokytis blogiau. Todėl reikia atkreipti dėmesį į vaikus, kurie gali tapti patyčių taikiniais. Rekomenduojama, kad šie vaikai per pertraukas būtų suaugusiųjų prižiūrimoje erdvėje.
- Jei vaikas turi bent vieną reikšmingą draugą mokykloje, tikimybė tapti auka sumažėja. Mokytojo tikslas turi būti sustiprinti vaiko ryšius su kitais bendraklasiais.

Jei kiti vaikai susidraugauja su skriaudžiamu vaiku, jie aktyviau norės įsikišti į patyčių situaciją ir padėti savo draugui. Jei vaikui trūksta bazinių socialinių įgūdžių, reikia jį to išmokyti (pavyzdžiui, kaip pakviesti vaiką pažaisti, kaip paklausti vaikų, ar galima žaisti kartu). Pamokos metu reikia pasiūlyti veiklą poromis, o jas sudaryti atsitiktinai, kad kuo daugiau vaikų pabendrautų tarpusavyje.

Stebėtojų įtraukimas į patyčių situacijų sprendimą

Neretai patyčių situacijų stebėtojai skatina patyčias arba prisideda prie jų, užuot jas stabdę. Gavę tam tikrų patarimų ir instrukcijų stebėtojai gali imtis aktyvaus vaidmens stabdant patyčias bei informuojant apie jas suaugusius asmenis.

Toliau nurodoma, kaip galima skatinti stebėtojus padėti mažinti patyčias:

- Mokytojai galėtų kreiptis pagalbos į klasės lyderius, kurie imtųsi aktyvaus vaidmens stabdant patyčias. Veiksmingas būdas mažinti patyčių – mokyti lyderius, kaip jie galėtų įsikišti į patyčių situaciją ir palaikyti auką. Mokiniai turi suprasti, kad patyčios daro didelę įtaką visai mokyklai ir kad kiekvienas yra atsakingas už tai, kad jos būtų sustabdytos. Įsitraukdami į situaciją, jie galėtų aiškiai priminti, kokios klasėje galioja taisyklės dėl tyčiojimosi, ir liepti tučtuojau liautis.
- Jei stebėtojas bijo pasipriešinti skriaudėjui, tai jis turėtų kuo greičiau pranešti apie patyčias suaugusiems.
- Jei patyčios netiesioginės, tai stebėtojas turėtų atsisakyti jose dalyvauti. Jei įmanoma, stebėtojas turi pasakyti skriaudėjui, kad jis tyčiojasi. Jei patyčios tęsiasi, reikia pranešti mokytojui.
- Paaiškinti, kad stebėtojai yra atsakingi už savo veiksmus patyčių situacijoje. Stebėtojai turi žinoti apie neigiamas pasekmes, jei jie nuspręs įsitraukti į patyčias. Reikia priminti stebėtojams, kad jie neturi tapti skriaudėjais.
- Skatinti bendrauti stebėtojus ir potencialias aukas. Jei vaiko santykiai su skriaudžiamu vaiku yra draugiški, tai patyčių situacijoje jis bus labiau linkęs jį ginti.

Patyčioms vykti reikalinga tam tikra aplinka ir vieta. Mokykloje yra tokių vietų, pavyzdžiui, klasės kampas, tuščias koridorius ar tualetas, kur patyčios dažnesnės. Auklėtojai su savo klase gali surengti ekskursiją po mokyklą, išsiaiškinti saugias ir nesaugias vietas, tada palyginti rezultatus tarpusavyje ir žinoti, kurios vietos mokinių yra laikomos pačiomis nesaugiausiomis. Išsiaiškinus tokias vietas, reikia imtis priemonių patyčioms sustabdyti. Viena veiksmingiausių priemonių – padidinti suaugusiųjų priežiūrą tokiose vietose, užtikrinti, kad kiekviena nesaugi vieta būtų stebima. Taip pat galima įpareigoti mokinius stebėti tokias vietas, pranešti apie patyčias mokytojams ir atitinkamai elgtis, kad patyčios būtų sustabdytos.

Saugi mokykla turėtų būti vienas iš siekiamų prioritetų. Jei nesaugios vietos bus labiau stebimos, jei bus nedelsiant reaguojama į patyčias, jei skriaudėjai susilauks atitinkamų pasekmių už netinkamą elgesį, patyčių turėtų mažėti.

Literatūra

1. Beat bullying: Toolkit for teachers (schools). United Kingdom, 2003.
2. Bullying among young children. A guide for teachers and carers. An Australian Government Initiative, 2003.
3. Bullying. What educators can do about it? College of Agricultural Science, 2002.
4. Bullying: Don't suffer in silence. An anti-bullying pack for schools. Department for Education and Employment, United Kingdom, 2002.
5. Call it safe: a parent guide for dealing with harassment and intimidation in secondary schools. BCCPAC, 2003.
6. Focus on bullying. A prevention program for elementary school communities. British Columbia, 1999.
7. Focus on harassment and intimidation. Responding to bullying in secondary school communities. British Columbia, 2001.
8. Gilligan J. Smurto prevencija. Vilnius, 2002.
9. Goldy C. Breaking the cycle of bullying. NCESD, 2002.
10. Helping our kids live violence free: parent's guide. British Columbia's Ministry of Education, 2000.
11. Young people's health in context: Health behavior in school aged children (HBSC) study: international report from 2001/2002 survey. World Health Organization, 2003.
12. Krahe B. The social psychology of aggression. Psychology Press, 2001.
13. Lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2002.
14. Mihalic S., Irwin K. ir kt. Blueprints for violence prevention // Juvenile Justice Bulletin, July 2001.
15. Oliver C., Candappa M. Tackling bullying: Listening to the views of children and young people. Queen's Printer, 2003.
16. Olweus D. Bullying at school. Oxford: Blackwell, 1993.
17. Olweus D., Limber S., Mihalic S. The bullying prevention program. Blueprints for violence prevention. Boulder, CO: Center for the Study and Prevention of Violence, 1999.
18. Pearce Jh. B., Thompson A. Practical approaches to reduce the impact of bullying. Archives of Disease in Childhood, 1998.
19. Povilaitis R., Valickaitė D. Priekabiavimo paplitimas Panevėžio miesto ir rajono bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų moksleivių populiacijoje // Visuomenės sveikata, 2005, Nr. 2 (29).

20. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. Patyčių prevencija mokyklose. Vilnius, 2006.
21. U. S. Secret Service. An interim report on the prevention of targeted violence in schools, 2000.
22. Valickaitė D. Vaikų psichikos sveikatos problemos mokyklose: priekabiavimo paplitimas Panevėžio miesto ir rajono bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų moksleivių populiacijoje. (Magistro darbas). Vilnius, 2003.
23. Valiukevičiūtė J. Vaikų, patiriančių bendraamžių priekabiavimą, psichologinis prisitaikymas. (Magistro darbas). Vilnius, 2003.
24. Wright J. Preventing classroom bullying: What teachers can do? Intervention Central, 2003.

Robertas Povilaitis
Jurgita Smiltė Jasiulionė

Mokykla gali iveikti patyčias

Rekomendacijos mokytojams

Redaktorė Mimoza KLIGIENĖ
Dailininkas Albertas BROGA
Piešiniai Rimvydo KEPEŽINSKO

2008-03-20. Tiražas 2000 egz.

Išleido Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Sapnų sala“, S. Moniuškos g. 21, LT-08113 Vilnius